

فصلنامه علوم محیطی، دوره هجدهم، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۹

۱۸۳-۲۰۲

روستازیستی پایدار در حوضه آبخیز بخش موسی‌آباد شهرستان تربت جام

امیررضا مرادی^۱ و مهدی کلاهی^{۲*}

^۱ گروه مرتع و آبخیزداری، دانشکده منابع طبیعی و محیط زیست، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران
گروه مرتع و آبخیزداری، دانشکده منابع طبیعی و محیط زیست، پژوهشکده آب و محیط زیست، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۰/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۳/۰۸

مرادی، ا. و م. کلاهی. ۱۳۹۹. روستازیستی پایدار در حوضه آبخیز بخش موسی‌آباد شهرستان تربت جام. فصلنامه علوم محیطی. ۱۸(۴): ۱۸۳-۲۰۲.

سابقه و هدف: پدیده روستاگزینی یا روستاگریزی اتفاقی است که امروزه زندگی اجتماعی - زیستی شهر و روستا را تحت تأثیر قرار داده است. هدف اصلی طرح‌های توسعه روستایی، افزایش قابلیت روستازیستی است. ولی اگر طرحی اجرا نشود یا نتایج مفیدی نداشته باشد، احتمال مهاجرت روستاییان به شهر افزایش می‌یابد. از این‌رو، روستاگریزی سبب مشکل‌هایی در شهرزیستی بویژه از طریق حاشیه‌نشینی و تقابل فرهنگی می‌شود. حال سؤال اینجاست که برای روستازیستی پایدار، چه عامل‌هایی دخیل هستند؟ با بررسی مطالعات صورت گرفته، روستازیستی بیشتر متأثر از مؤلفه‌های اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، مشارکت اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، رفاهی، و محیطی است. در این راستا، این پژوهش به میزان تأثیرگذاری این عامل‌ها بر روستا و شرایط زندگی در آن می‌پردازد و هدف آن، شناخت عامل‌های مؤثر بر پایداری پدیده روستازیستی است.

مواد و روش‌ها: به‌منظور بررسی پدیده روستازیستی پایدار، روستاهای حوضه آبخیز شهرستان تربت‌جام به‌عنوان پایلوت آماری انتخاب شدند. این پژوهش براساس نوع داده‌های جمع‌آوری و تحلیل شده، تحقیقی کمی، و از لحاظ نوع برخورد با مسئله، مطالعه‌ای میدانی است. با توجه به جامعه مورد مطالعه (۲۶۸۳ نفر جمعیت و ۵۶۰ خانوار) و به کمک فرمول کوکران، تعداد ۲۲۸ خانوار به‌عنوان حجم نمونه تعیین شدند. در مرحله بعد، به‌روش سیستماتیک تصادفی، نمونه‌ها مشخص و مورد آماربرداری و پرسشگری قرار گرفتند.

نتایج و بحث: یافته‌ها نشان می‌دهند که شرایط روستازیستی به‌صورت پایا و پایدار صورت نمی‌گیرد زیرا چالش‌های اجتماعی - زیستی فراوانی وجود دارند. بنابر نتایج، مؤلفه‌های اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، مشارکت اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، رفاهی، و محیطی، با نسبت‌های مختلف، رویکرد روستاگزینی یا روستاگریزی را تحمیل می‌کنند. در این پژوهش، ضریب تأثیرگذاری مؤلفه‌ها در روستازیستی به‌ترتیب از زیاد به کم، اعتماد اجتماعی، فرهنگی، رفاهی، محیطی، انسجام اجتماعی، اقتصادی و مشارکت اجتماعی به‌دست آمده است. یکی از عامل‌های مؤثر بر کیفیت زندگی مردم در روستا نوع ارتباط آن‌ها با دیگر افراد روستا و وابستگی‌های اجتماعی‌شان است. براساس نتایج این پژوهش، اعتماد اجتماعی، که بر همکاری و همیاری بین مردم تأکید دارد، به‌عنوان مهمترین مؤلفه مؤثر بر روستازیستی پایدار شناخته شد. بنابراین می‌توان با افزایش اعتماد میان مردم، مشارکت و نظر مثبت آن‌ها را جلب نمود. همچنین به‌دلیل همکاری آن‌ها، میزان موفقیت

* Corresponding Author: Email Address. mahdikolahi@um.ac.ir
<http://doi.org.10.52547/envs.18.4.183>

طرح‌ها افزایش یافته و هزینه‌های توسعه روستایی کاهش می‌یابد. از سوی دیگر، مشارکت در امور اجتماعی نوعی تعهد و قبول مسئولیت فردی و اجتماعی است که سبب افزایش اعتماد اجتماعی می‌گردد و همه افراد ناگزیر به پذیرش آن هستند به‌گونه‌ای که در آن افراد به خاطر منافع گروهی از منافع شخصی دست می‌کشند. در واقع در آن، افراد به سطحی از درک رسیده‌اند که منافع کل را به خرد ترجیح می‌دهند. ولی این منطقه از پایینترین میزان مشارکت برخوردار است. در نتیجه، پدیده روستازیستی نمی‌تواند پایدار باشد.

نتیجه‌گیری: اعتماد اجتماعی و همچنین وجود مشارکت در بین افراد ساکن روستا، از شرایط مهم توسعه روستایی هستند. می‌توان از طریق آموزش و آگاهی به مردم در مورد واقعیت و مبنای اعتماد اجتماعی و نیز شیوه‌های مشارکت و پیامدهای آن، فراهم‌سازی فضای باز برای انتقاد و تصمیم‌گیری و تفویض اختیار، و همچنین تشویق فعالیت‌های گروهی، دلبستگی و تعلق خاطر اجتماعی - زیستی را در میان مردم افزایش داد. به هر حال، در یک دید کلی می‌توان تأکید نمود که شناسایی عامل‌های مؤثر بر روستازیستی پایدار، گامی جهت برنامه‌ریزی برای پایداری توسعه روستایی است.

واژه‌های کلیدی: روستاگرایی، انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، جاذبه طبیعی، عامل‌های اقتصادی.

مقدمه

متأثر از عامل‌های جذب‌کننده و دفع‌کننده فردی و محیطی هستند. در مطالعات مختلف، جنبه‌های متفاوتی را برای روستازیستی پایدار در نظر گرفته‌اند که مؤلفه‌های اجتماعی، فرهنگی، رفاهی، اقتصادی و محیطی از آن جمله‌اند (Pearse, 2006). در همین راستا می‌توان گفت که پایداری روستازیستی به موضوعی تبدیل شده است که الگوی تمامی فعالیت‌ها و برنامه‌های مربوط به توسعه، بویژه توسعه روستایی است (Hissa *et al.*, 2019). البته اگر رویکرد سیستمی و جامع‌نگرانه غالب شود، روستازیستی به پتانسیل‌های پایداری خود خواهد رسید (Kolesnikova *et al.*, 2020). به هر حال، با بررسی جنبه‌های مختلف پایداری روستاها می‌توان راحت‌تر سنجه‌های پایداری را شناسایی و بهبود شرایط را آسان‌تر کرد (Nooripoor and Shahvali, 2011).

روستازیستی پایدار را می‌توان تداوم حیات در روستا با تمامی مشکل‌ها و معضلات موجود در محیط روستا همراه با رعایت نمودن تمامی ملاحظات زیستی برای توسعه و زندگی در یک روستا بیان نمود. انسجام و یکپارچگی سه عنصر محیطی، اجتماعی و اقتصادی، از مهمترین عامل‌های دستیابی به توسعه پایدار هستند که بدون آن ارتباطات، پایداری میسر نخواهد شد. به عبارت دیگر، در موضوعات پایداری، کیفیت و شرایط منابع

تغییر ترکیب جمعیت و نبود تعادل در نسبت روستاییان به شهرنشین‌ها، امروزه اجتماعات انسانی را با چالش‌های زیادی روبرو کرده است (Calthorpe, 2015). روستایی به‌عنوان یک نیروی مولد، وقتی دیگر مایل به سکونت در روستا نباشد، به شهر پناه می‌برد. او که پیشتر در فعالیت‌های کشاورزی مشغول به کار بود، به دلیل تغییر جامعه و نیاز نداشتن به تبحر قبلی ایشان، به کارهای ساده بویژه یدی تن می‌دهد. از طرف دیگر، به دلیل هزینه‌های بالای زندگی در شهر، مجبور می‌شود در حاشیه‌های شهر سکونت گزیند که بیشتر نقاط کم‌برخوردار هستند. همچنین تغییر جامعه، او را با یک شوک فرهنگی مواجه کرده و گاهی حتی تقابل فرهنگی را لمس می‌کند. این موارد و دیگر تلاطم‌ها، یک فرد مولد را به یک فرد وابسته تبدیل می‌نماید و همچنین چالش‌هایی هم برای مبدأ حرکت و هم برای مقصد مهاجرت ایجاد می‌کند که می‌تواند مشکل‌های اجتماعی - اقتصادی فراوانی به همراه داشته باشد. برای مواجهه با این درد اجتماعی، نیاز است تا روی پدیده روستازیستی بیشتر متمرکز شد و عامل‌هایی که سبب پایداری زیستی در روستاها می‌شود را تقویت کرد (Ganjbakhsh and Kolahi, 2020).

پدیده روستاگرایی یا روستاگرایی بیشتر مورد توجه جامعه‌شناسان و جغرافی‌دانان است. این پدیده‌ها

است (Shahidi *et al.*, 2009). البته ارتباط زیادی بین انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی وجود دارد (Golshiri Esfahani *et al.*, 2009). به هر حال، مشارکت اجتماعی حاصل کثرت‌گرایی اجتماعی بوده و دارای دو بعد بسیج و واسطه بودن است که به‌عنوان پیش‌زمینه مشارکت سیاسی مورد بحث قرار گرفته است (Shahidi *et al.*, 2009). این عامل می‌تواند بر روستازیستی پایدار بسیار مؤثر باشد (Kumari *et al.*, 2019).

انسان موجودی فرهنگی است یعنی بجای اینکه مانند حیوانات، سازمان اجتماعی‌اش را براساس غریزه، تقلید ساده و یا آموزش مبتنی بر نوع بسازد، آن‌را بر پایه فرهنگ ساخته است (Charon, 2012). حتی جهان درونی ما بجای اینکه فقط فیزیکی باشد دارای عنصر فرهنگی (همچون عشق، خشم، حسادت، نفرت) است. منظور از فرهنگ، همان شیوه زیست انسانی است (Amanollahibaharvand, 2014). مقوله فرهنگ در دو بعد، هویت‌بخشی به جامعه و نقش آن در گسترش جوامع خلاصه می‌شود (Ghoraab, 2011). به‌همین دلیل، هدف اصلی دولت‌ها از فرهنگ‌پروری در نواحی روستایی، ارتقای سطح تعلیم و تربیت، حمایت از برنامه‌های عمومی اجرا شده در روستا، بهبود ارزش‌ها و کرامت‌های انسانی، و همچنین توسعه فرهنگ بومی است (Briggs, 2019; Scott and Louie, 2020). در واقع، فرآیند توسعه فرهنگ در جوامع روستایی، سبب افزایش خودباوری در این نواحی شده که در پی آن، به دولت از طریق شناخت و رونق فرهنگ‌های ملی کمک می‌کند (Babaei Fard, 2010). تغییرات فرهنگی بیشتر متأثر از افزایش خدمات آموزشی و بالا رفتن سطح سواد مردم روستا، تغییر نسل، ورود امکانات جدید و مدرن به روستا و برخورداری از زیرساخت‌های ارتباطی و فناوری است (Rezvani *et al.*, 2010). پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهد که جامعه روستایی ایران، به‌دلیل اثرهای فناوری و تسهیلات ارتباطی نوین، در یک دوره تحول فرهنگی و اجتماعی قرار

طبیعی و مسئله‌های محیط‌زیستی، مانند عامل‌های اجتماعی و اقتصادی تأثیر غیرقابل انکاری دارند (Kolahi *et al.*, 2012). به‌همین دلیل، در جهان امروز و با توجه به نیازهای بشری، توجه به رابطه انسان و طبیعت دارای اهمیت بسزایی است (Kolahi, 2019). با توجه به اینکه جوامع انسانی و منابع طبیعی در ارتباط با یکدیگرند، مطالعه جنبه‌های مختلف منابع طبیعی مانند مرتع، جنگل و در کل اکوسیستم‌ها از دهه‌های قبل آغاز گشته و پایداری آبخیزها در پایداری اقتصادی، اجتماعی و محیطی خلاصه می‌گردد (Pourtahari *et al.*, 2011; Kolahi *et al.*, 2014; Kolahi, 2020).

انسان موجودی اجتماعی است یعنی برای بقا، آموختن شیوه‌های بقا، دستیابی به خیلی از ویژگی‌های فردی، درک مفهوم انسانیت و انسانی عمل کردن (مذهبی، سیاسی و علمی)، و بویژه به‌دلیل کنش‌های متقابل درون جامعه، به دیگران نیاز دارد (Charon, 2012). از ظرفیت‌های اجتماعی مؤثر بر روستازیستی می‌توان به عنصر اعتماد اجتماعی اشاره کرد. نتایج پژوهش‌ها نشان داده که اعتماد اجتماعی چه در روستاگرایی و چه در روستاگرایی بسیار مؤثر است (Jin-long, 2018, Mirzaei and Kolahi, 2020). دیگر عنصر اجتماعی، انسجام اجتماعی است. نتایج Farahani *et al.* (2012) و Farahani and Hajihosseini (2013) نشان دادند که عامل انسجام اجتماعی جزء مهمترین عامل‌های ماندگاری در روستا است. به‌عبارت دیگر، اگر انسجام اجتماعی در یک روستا کاهش یابد، افراد در وضعیت ترک روستا قرار خواهند گرفت. از مشارکت اجتماعی به‌عنوان سومین عنصر مهم اجتماعی یاد می‌شود که بر تصمیم‌های مرتبط با زندگی در روستا تأثیرگذار است (Carver *et al.*, 2018; Sinha, 2020; Payeste *et al.*, 2020). مشارکت وسیله‌ای برای شکوفاسازی خود، پشتوانه‌ای برای تکثیر یافتن، محرکی برای وحدت یک جامعه، و جایگزینی مناسب برای روابط ضعیف شده خانوادگی یا اجتماعی

(Rezvani *et al.*, 2010). روستاگریزی و در پی آن، شهرگزینی، اگر چه پیشتر بیشتر بخاطر تحولات صنعتی شدن جوامع رخ می‌داد (Cole and McCoskey, 2018) و حتی به نفع فعالیت‌های صنعتی و خدماتی بود (Ghasemi Siani, 2009)، ولی امروزه بیشتر نتیجه و پیامد تخریب اکوسیستم‌های روستایی و چالش‌های محیط‌زیستی است (Nawrotzki *et al.*, 2017). به همین دلیل، امروزه با پدیده مهاجرت محیط‌زیستی روبرو هستیم (McLeman *et al.*, 2016). به عنوان نمونه، گرمایش جهانی و چالش‌های محیطی سبب شدند تا بیش از ۳۴ هزار روستا در ایران خالی از سکنه شوند (Khabaronline, 2016)، که این خود به تنهایی یک فاجعه است. این تذکر، اهمیت توجه به شرایط محیطی و جاذبه‌های طبیعی در روستازیستی را برجسته می‌سازد (Kolahi *et al.*, 2019). به عبارت دیگر، اگر بخواهیم پایداری زیستی در روستاها را سنجیده و تقویت نماییم، می‌بایست به تنوع و ظرفیت اکوسیستم‌های طبیعی و شرایط، قابلیت‌ها و جذابیت‌های آن‌ها بیشتر دقت نماییم.

کاهش چشمگیر جمعیت در منطقه‌های روستایی (Rostamalizadeh and Saliyani, 2011) می‌تواند متأثر از ویژگی‌های فردی و شخصیتی افراد نیز باشد. به عنوان نمونه بسیاری از مطالعات، جوانان را بسیار مستعد روستاگریزی یافته‌اند (Ghadiri Masoum *et al.*, 2012; Baylando, 2015). از جمله موارد مؤثر بر سرمایه‌گذاری در روستا، مدت زمان سکونت در روستا است به گونه‌ای که حس تعلق مکانی در میزان همبستگی وضعیت اجتماعی روستا و کیفیت امکانات تأثیر بسیار بالایی دارد (Ahmadi and Mahdavi, 2015). به هر حال، ویژگی‌های فردی همچون سن، جنسیت، وضعیت شغل و تحصیلات بر روستازیستی تأثیر دارند. و گاهی این شرایط در جهت تضعیف جمعیت منطقه‌های روستایی عمل کرده‌اند (Raghar and Ghasemi Ardahae, 2010). از طرف دیگر، ویژگی‌های

دارد که حرکتی به نسبت گسترده را از سبک زندگی سنتی خود، به سمت سبک زندگی نوین تجربه می‌کند (Rezvani *et al.*, 2010). به همین دلیل، معیار فرهنگی یکی از مهمترین عامل‌های مؤثر بر پایداری زیستی در روستاها است (Pearse, 2006).

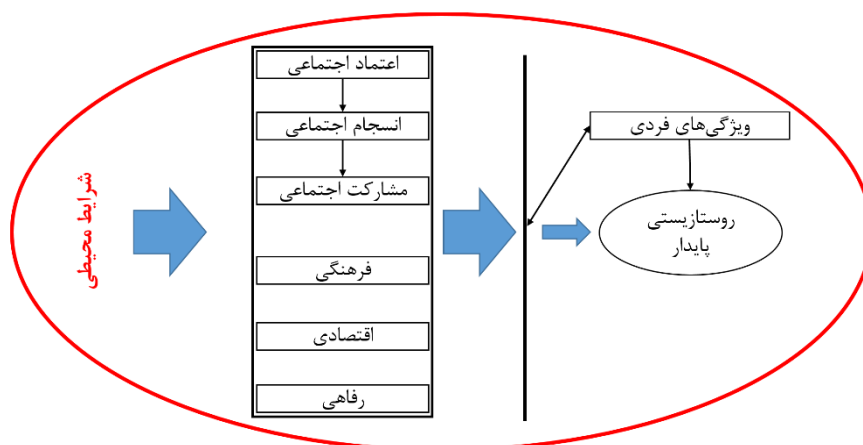
نتایج روستاگریزی گویای آن است که از یک طرف، مشکل‌ها و رکود اقتصادی، و از طرف دیگر، شرایط مساعد اقتصادی در مقصد، احتمال ماندن در روستا را کاهش می‌دهد (Eshetu and Beshir, 2017). افزون بر این، وجود موقعیت شغلی و فرصت‌های بالای زندگی در شهر به این پدیده سرعت بخشیده است (Benson, 2009). برعکس، اگر اقتصاد روستایی توسعه و موقعیت شغلی و انگیزه مالی و درآمدی در روستاها افزایش یابد، روستاگریزی و روستازیستی اولویت اصلی مردم خواهد شد (Basa *et al.*, 2012; Krishna *et al.*, 2014; Baylando, 2015). عامل اقتصادی سبب شده است که تمایل به ماندن در روستاها به شدت کاهش یابد و مشکل‌های اجتماعی - اقتصادی زیادی برای جامعه روستایی ایران ایجاد نماید (Rezvani *et al.*, 2010; Ghadiri Masoum *et al.*, 2015; Ahmadi and Mahdavi, 2012). در نتیجه، بررسی وضعیت و شرایط اقتصادی افراد و جامعه، بر سنجش و تقویت روستازیستی پایدار بسیار مؤثر است.

یکی دیگر از عامل‌های پایداری روستازیستی، عامل رفاهی است. عامل رفاهی با تأثیر بر مطلوبیت زندگی در روستا سبب افزایش حس تعلق خاطر، مشارکت اجتماعی، سرمایه‌گذاری بیشتر، و حیات‌بخشی به روستا و محیط آن می‌شود (Rostamalizadeh and Saliyani, 2011). به عبارت دیگر، یکی از مهمترین هدف‌های طرح‌های توسعه روستایی، بهبود کیفیت زندگی مردم روستایی است که با شناخت عامل‌های تأثیرگذار بر آن می‌توان روند اجرای آن را افزایش داد (Imani *et al.*, 2015). به هر حال، اگر امکانات رفاهی حداقل باشد، به مهاجرت به عنوان یک استراتژی تاب‌آوری روی آورده می‌شود (Pearse, 2006).

مختلف بر روستازیستی پایدار، (۲) اولویت‌بندی این عامل‌ها و تأثیر آن‌ها بر نوع تصمیم‌ها، و (۳) مقایسه روستاها با یکدیگر است. همچنین فرض مقاله آن است که بین روستازیستی و ویژگی‌های شخصیتی مانند جنسیت، سطح درآمد، سن، شغل و اندازه خانواده رابطه وجود دارد. به هر حال، یافته‌های این پژوهش، مسیر و راهکاری جدید برای سیاست‌گذاری مناسب و افزایش پدیده روستانشینی و به‌دنبال آن گسترش روستاها است.

اخلاقی جوانان، خانواده و محل زندگیشان تأثیر به‌سزایی در این تصمیم‌گیری دارد (Garasky et al., 2002).

با توجه به مطالب بیان شده، روستازیستی متأثر از مؤلفه‌های اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، مشارکت اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، رفاهی، و محیطی می‌تواند باشد (شکل ۱). این مقاله به میزان تأثیرگذاری این عامل‌ها بر روستا و شرایط زندگی در آن پرداخته است. هدف‌های پژوهش شامل (۱) بررسی تأثیر عامل‌های

شکل ۱- رابطه مفهومی معیارها با یکدیگر

Fig. 1- Conceptual relationship of criteria with each other

(عضویت در بسیج، شورا، تیم‌های ورزشی، گروه‌های مذهبی، و تعاونی روستا)، فرهنگی (متولد روستا بودن، علاقه به زندگی در شهر، مخالفت خانواده با زندگی در شهر، وجود مقاطع تحصیلی در روستا، عدالت و برابری، ارزش‌های قومی - قبیله‌ای)، رفاهی (آب لوله‌کشی، پزشک، وسایل نقلیه، آنتن تلفن همراه، گازکشی)، اقتصادی (درآمد کافی، درآمد از طریق گردشگری، بالا بودن هزینه زندگی در شهر، درآمد کافی از کشاورزی، فواید حاصل از اجرای طرح‌های منابع طبیعی، وجود مرتع‌های مرغوب) و شرایط محیطی (جاذبه طبیعی، جذابیت طبیعت روستا، هوای پاکیزه روستا، موقعیت مکانی خوب روستا، آلودگی هوای شهر). برای هر کدام از این معیارها، چندین گویه در نظر گرفته شد. این پژوهش براساس نوع داده‌های جمع‌آوری و تحلیل شده، تحقیقی کمی و از لحاظ نوع برخورد با مسئله، مطالعه‌ای میدانی

مواد و روش‌ها

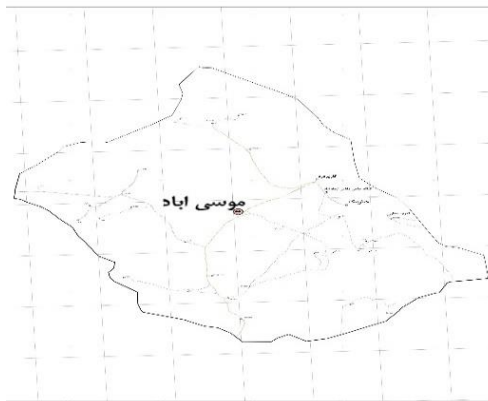
منطقه مورد مطالعه، حوضه موسی‌آباد شهرستان تربت‌جام خراسان رضوی (شکل ۲ و ۳) بوده و روستاهای مورد پژوهش شامل موسی‌آباد (۱۲۵۰ نفر جمعیت و ۳۰۰ خانوار)، کلاته قاضی (۴۴۰ نفر جمعیت و ۹۰ خانوار)، کاریز دره (۳۵۰ نفر جمعیت و ۶۰ خانوار)، کمرچه سفلی و علیا (۳۲۰ نفر جمعیت و ۶۰ خانوار)، و جبار بیگ (۳۲۳ نفر جمعیت و ۵۰ خانوار) می‌باشند. ابزار جمع‌آوری اطلاعات، پرسشنامه است که مفاهیم مهم و اصلی تحقیق عبارت‌اند از اعتماد اجتماعی (اعتماد به پدر و مادر، اعتماد به خواهر و برادر، اعتماد به بستگان و همسایگان، اعتماد به معلمان، اعتماد به کارشناس منابع طبیعی، اعتماد به کلاتری)، انسجام اجتماعی (کسب و کار، روابط پولی، تفاوت قائل شدن بین افراد روستا برای مجازات، ضابطه، توجه به کارهای همدیگر، عدالت)، مشارکت اجتماعی

متخصصان قرار گرفت. همچنین برای سنجش پایانی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که میزان آن برای کل سؤال‌های پرسشنامه ۰/۶۱۷ به دست آمد و برای سنجش‌های پژوهش یعنی اعتماد اجتماعی (۰/۷۳۴)، مشارکت اجتماعی (۰/۸۲۳)، انسجام اجتماعی (۰/۷۱۵)، فرهنگی (۰/۷۴۸)، اقتصادی (۰/۶۵۷)، رفاهی (۰/۶۸۲) و محیطی (۰/۶۳۲) نیز پایا بود.

است. با توجه جامعه مورد مطالعه (۲۶۸۳ نفر جمعیت و ۵۶۰ خانوار) و به کمک فرمول کوکران، تعداد ۲۲۸ خانوار به‌عنوان حجم نمونه تعیین شدند. در مرحله بعد، به روش سیستماتیک تصادفی جهت پراکنش مناسب نمونه‌ها در سطح روستاها، و سپس با مراجعه به همان منازل مشخص شده روی نقشه، نمونه‌ها مورد آماربرداری و پرسشگری قرار گرفتند. روایی پرسشنامه از نظر صوری مورد تأیید

شکل ۲- موقعیت جغرافیایی منطقه موسی آباد
Fig. 2- Geographical location of MusaAbad area

شکل ۳- موقعیت جغرافیایی روستاهای مورد مطالعه
Fig. 3- Geographical location of the studied villages

است. حتی بجز اعتماد اجتماعی و مسئله‌های فرهنگی، دیگر عامل‌ها پایینتر از حد متوسط بودند. با این حال، اعتماد اجتماعی از تأثیر و اهمیت بیشتری برخوردار است. به‌طور خلاصه، ویژگی‌های نمونه مورد مطالعه شامل میانگین تعداد افراد خانوار در روستا، حدود ۴ نفر؛ میانگین سن، حدود ۳۵ سال و میانگین سطح تحصیلات افراد پاسخگو، نهضت بوده و بیشتر پاسخ‌دهندگان، مرد بودند.

نتایج و بحث

یافته‌های پژوهش در دو بخش توصیف متغیرهای اصلی تحقیق و سپس تحلیل داده‌ها بیان می‌شوند. به‌عنوان نمونه، جدول ۱ توضیحات پارامترها و متغیرهای موجود را شرح و برآورد کرده است که شامل مقیاس متغیرها به‌همراه آمار توصیفی پارامترهای موجود در پژوهش است. براساس جدول ۱، میانگین روستایستی پایدار، کمتر از متوسط بوده

جدول ۱- توضیح نتایج متغیرهای موجود

Table 1. Description of the variables

کمینه Min	بیشینه Max	مُد Mode	میانه Median	واریانس \pm میانگین Mean \pm Variance	توضیحات Description	متغیر Variable
2.25	5.00	3.75	3.68	3.66 \pm 0.19		اعتماد اجتماعی Social trust
1.67	4.00	2.67	2.66	2.66 \pm 0.15		انسجام اجتماعی Social cohesion
1.00	2.00	2.00	1.90	1.80 \pm 0.06	معیارها در مقیاس نسبی (سنجش در طیف لیکرت پنج گزینه‌ای یعنی کاملا مخالفم(۰)، مخالفم(۱)، نظری ندارم/متوسط(۲)، موافقم(۳) و کاملا موافقم(۴))	مشارکت اجتماعی Social participation
2.00	4.20	3.20	3.20	3.22 \pm 0.14		فرهنگی Cultural
1.00	4.00	3.00	2.40	2.43 \pm 0.32	Raio scale (5-point Likert scale from Strongly disagree (0) to Strongly agree (4))	اقتصادی Economic
1.40	4.80	2.60	2.60	2.89 \pm 0.76		رفاهی Welfare
1.00	4.50	2.00	2.50	2.58 \pm 0.65		محیطی Natural conditions
1.93	3.53	3.07	2.86	2.84 \pm 0.12	ترکیب گویه‌های فوق Mixed of above questions	روستازیستی پایدار Sustainable rurality
18.00	72.00	30.00	35.00	35.14 \pm 89.18	مقیاس نسبی: به صورت پاسخ باز Ratio scale: open-ended question	سن Age
1.00	3.00	2.00	2.00	1.86 \pm 0.15	مجرد(۱)، متأهل(۲)، مطلقه(۳) Single(1), Married(2), Divorced(3)	تاهل Marital
1.00	2.00	1.00	1.00	1.19 \pm 0.15	مقیاس اسمی: دوتایی مرد(۱) و زن(۲) Nominal and binary scale: Male(1), Female(2)	جنسیت Gender
2.00	9.00	4.00	4.00	4.54 \pm 1.89	مقیاس نسبی: به صورت پاسخ باز Ratio scale: open-ended question	اندازه خانواده Family size
10.00	72.00	30.00	30.00	32.40 \pm 97.72	مقیاس نسبی: به صورت پاسخ باز Ratio scale: open-ended question	مدت اقامت Length of inhabitancy
1.00	6.00	3.00	3.00	2.97 \pm 1.19	سطح تحصیلات در مقیاس رتبه‌ای (بی سواد(۱)، نهضت(۲)، زیردیپلم(۳)، دیپلم(۴)، کاردانی(۵)، کارشناسی(۶)، کارشناسی ارشد(۷)، و دکتر و بالاتر(۸)) Education level ar ordinal scale: from Illiterate (0), Adult School(2), Under Diploma(3), Diloma(4), Associate(5), Bachelor(6), Master(7), amd PhD and Upper (8)	تحصیلات Education
1.00	4.00	1.00	1.00	1.47 \pm 0.40	مقیاس رتبه‌ای (زیر ۱۰ میلیون ریال(۱) / بین ۱۰-۲۰م / ۲۰-۳۰م (۲) / بین ۳۰-۴۰م (۳) / ۴۰-۵۰م (۴) / بالای ۴۰م(۵)) Ordinal scale (under 10 Million Rials(1), 10-20(2), 20-30(3), 30-40(4), and 40 up.	درآمد Income
1.00	10.00	6.00	6.00	5.52 \pm 4.70	مقیاس اسمی (بخش خصوصی(۱)، دولتی(۲)، آزاد(۳)، محصل(۴)، زارع(۵)، دامدار(۶)، بازنشسته(۷)، خانه‌دار(۸)، بیکار(۹)، سایر(۱۰)) Nominal scale: Private(1), Governmental(2), Self-employment(3), Student(4), Farmer(5), Pastoralist(6), Retired(7), House-wife(8), Unemployment (9), and Others(10)	شغل Job

جدول ۲- توصیف مقادیر متغیرهای موجود
Table 2. Values of the variables

مقادیر (درصد) Values (Percentage)					متغیر Variable
خیلی زیاد Very high	زیاد High	متوسط Average	کم Low	خیلی کم Very low	
13	79	8	0	0	اعتماد اجتماعی Social trust
0	0	0	99	1	مشارکت اجتماعی Social participation
0	15	78	7	0	انسجام اجتماعی Social cohesion
1	62	36	1	0	فرهنگی Cultural
0	8	62	27	3	اقتصادی Economic
17	12	54	17	0	رفاهی Welfare
2	22	31	43	2	محیطی Natural conditions

بنابر اطلاعات جدول ۲، بیشترین تأثیر مربوط به اعتماد اجتماعی است و پس از آن عامل‌های فرهنگی تأثیر بسزایی در روستازیستی داشته‌اند. کمترین تأثیر مربوط به روستازیستی اقتصادی (۸ درصد) بوده است. بیشتر پاسخ‌دهندگان تأثیر انسجام و مشارکت اجتماعی را بر روستازیستی به ترتیب متوسط و کم دانسته‌اند. کمتر از نیمی از افراد تأثیر شرایط محیطی را بر روستازیستی کم و تنها ۲ درصد، آن را زیاد ارزیابی کرده‌اند.

جدول ۳- همبستگی بین متغیرها (همبستگی پیرسون)
Table 3. Correlation among variables (Pearson correlation)

مشارکت اجتماعی Social participation	مدت اقامت Length of inhabitancy	اندازه خانواده Family size	سن Age	اعتماد اجتماعی Social trust	محیطی Natural conditions	فرهنگی Cultural	رفاهی Welfare	اقتصادی Economic	متغیر Variable
0.232**	-0.156*	-0.98	-0.179**	0.054	-0.396**	0.165*	0.282**	-0.254**	مشارکت اجتماعی Social participation
-0.127	0.141*	0.118	0.110	0.049	0.341**	-0.36	-0.257**	-	اقتصادی Economic
0.326**	-0.066	-0.38	-0.153*	0.028	-0.396**	0.198**	-	-	رفاهی Welfare
0.261**	0.122	-0.026	0.028	-0.003*	-0.016	-	-	-	فرهنگی Cultural
-0.165**	0.220**	0.209**	0.174**	0.108	-	-	-	-	محیطی Natural conditions
0.105	-0.154*	0.136*	-0.175**	-	-	-	-	-	اعتماد اجتماعی Social trust
-0.054	0.937**	0.370**	-	-	-	-	-	-	سن Age
0.087	0.381**	-	-	-	-	-	-	-	اندازه خانواده Family size
-0.011	-	-	-	-	-	-	-	-	مدت اقامت Length of inhabitancy

* همبستگی در سطح خطای ۵ درصد ** همبستگی در سطح خطای ۱ درصد
*Correlation at 5% error level **Correlation at 1% error level

جدول ۴- رابطه بین گروه‌های درآمدی با روستازیستی

Table 4. Relationship between income and rurality

متغیر Variable	طبقات Levels	تعداد No.	میانگین Mean	انحراف معیار SD	F	Sig	آزمون لوین Levene's test	sig
درآمد (به میلیون ریال) Income (in Million Rials)	زیر 1 Under 1	137	2.94	0.349	9.89	0.000	2.051	0.131
	1-2	75	2.71	0.286				
	2-3	15	2.64	0.348				
	3-4	1	3.13	0				
	بالای 4 4 upper	0	0	0				
	مجموع Total	228	2.84	0.455				

اجتماعی (sig 0.593)، اقتصادی (sig 0.324) و انسجام اجتماعی (sig 0.201) با درآمد رابطه‌ای ندارند. از طرف دیگر، بنابر جدول ۵ فرضیه صفر مبنی بر وجود نداشتن رابطه بین تحصیلات و عامل اقتصادی پذیرفته نمی‌شود یعنی رابطه وجود دارد. ولی فرضیه صفر لوین مبنی بر برابری واریانس‌ها پذیرفته می‌شود. شایان توجه است که با توجه به بررسی‌های بیشتر میان مؤلفه‌های مشارکت اجتماعی (sig 0.000)، رفاهی (sig 0.000)، محیطی (sig 0.022)، اعتماد اجتماعی (sig 0.011) با تحصیلات رابطه معنادار وجود دارد اما با مؤلفه‌های فرهنگی (sig 0.113)، انسجام اجتماعی (sig 0.192) و اقتصادی (sig 0.406) رابطه‌ای وجود ندارد.

بنابر جدول ۳، عامل‌های فرهنگی، رفاهی، اقتصادی، مدت اقامت، محیطی و سن دارای رابطه معنادار بالایی با مشارکت اجتماعی بوده که چهار متغیر آخری دارای رابطه معنادار معکوس هستند. یعنی به‌عنوان مثال، هر چه سن افزایش یابد میزان مشارکت اجتماعی کاهش پیدا می‌کند. همچنین نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد که بین درآمد با روستازیستی رابطه معناداری وجود دارد. همچنین در آزمون لوین فرضیه صفر مبنی بر برابری واریانس‌ها پذیرفته می‌شود. بررسی‌های بیشتر نشان داد که مؤلفه‌های مشارکت اجتماعی (sig 0.046)، رفاهی (sig 0.000) و فرهنگی با درآمد رابطه معنادار داشته و مؤلفه‌های محیطی (sig 0.190)، اعتماد

جدول ۵- رابطه بین تحصیلات با روستازیستی

Table 5. Relationship between education and rurality

متغیر Variable	گروه‌ها Levels	تعداد No.	میانگین Mean	انحراف معیار SD	F	Sig	آزمون لوین Levene's test	Sig
تحصیلات Education	بی‌سواد Illiterate	23	3.08	0.473	5.989	0.000	2.449	0.035
	نهضت Adult school	40	2.77	0.380				
	زیردیپلم Under Diploma	108	2.90	0.467				
	دیپلم Diploma	41	2.68	0.347				
	کاردانی Associate	9	2.80	0.381				
	کارشناسی Bachelor	7	2.62	0.607				
	ارشد Master	0	-	0				
	دکترای بالاتر PhD and Upper	0	-	0				
مجموع Total	228	2.84	0.348					

مسئله‌های فرهنگی (sig 0.060) تأیید می‌شود. جدول ۷ نشان دهنده برابر نبودن میانگین در دو جنس است که در این میان روستازیستی در میان مردان دارای درصد بیشتری است. همچنین بررسی‌های بیشتر نشان داد که جنسیت با متغیرهای مشارکت اجتماعی (sig 0.235)، فرهنگی (sig 0.374)، محیطی (sig 0.427) و انسجام اجتماعی (sig 0.560) رابطه ندارد ولی با اعتماد اجتماعی (sig 0.045) دارای رابطه می‌باشد.

جدول ۶ بیانگر وجود رابطه میان شغل با روستازیستی است. همچنین براساس آزمون لوین فرضیه عدم تساوی واریانس‌ها پذیرفته می‌شود. همچنین بنابر بررسی‌های بیشتر وجود رابطه میان مؤلفه‌های مشارکت اجتماعی (sig 0.001)، رفاهی (sig 0.000)، اقتصادی (sig 0.002)، محیطی (sig 0.000)، اعتماد اجتماعی (sig 0.013)، انسجام اجتماعی (sig 0.026) با شغل و وجود نداشتن رابطه شغل با

جدول ۶- رابطه بین شغل افراد با روستازیستی
Table 6. Relationship between occupation and rurality

Sig	آزمون لوین Levene's test	Sig	F	انحراف معیار SD	میانگین Mean	تعداد No.	گروه‌ها Levels	متغیر Variable
				0.230	2.44	3	خصوصی Private	
				0.524	2.66	10	دولتی Governmental	
0.001	4.033	0.001	3.703	0.518	2.95	58	آزاد Self-employment	شغل Jobs
				0	0	0	محصل Student	
				0.393	2.61	12	زارع Farmer	
				0.382	2.80	93	دامدار Pastoralist	
				0	0	0	بازنشسته Retired	
				0.317	2.83	25	خانه دار House wife	شغل Jobs
				0.540	2.98	26	بیکار Unemployment	
				0	3.06	1	سایر Others	
				0.348	2.84	228	مجموع Total	

جدول ۷- آزمون تی تست دو گروه مستقل جنسیت با روستازیستی
Table 7. T-test of two independent groups of gender and rurality

Sig آزمون لوین Sig of Levene's test	T	Sig	F	انحراف معیار SD	میانگین Mean	تعداد No.	
0.066	1.844			0.448	2.68	185	مرد Male
		0.675	0.176				
0.080	1.783			0.473	2.54	43	زن Female

می‌دهد همبستگی متغیرها خطی است که در نتیجه در این آزمون، F معنادار است. همچنین آماره دوربین واتسون نیز نشان می‌دهد مقدار بیش از 1.5 و کمتر از 2 می‌باشد، بنابراین می‌تواند مدل مناسبی از متغیرهای موجود باشد.

بنابر جدول ۸، متغیرهای محیطی، درآمد، وضعیت تأهل، مدت اقامت و سن دارای رابطه معناداری با روستازیستی هستند. متغیرهای موجود، توانایی تبیین 25 درصد از مدل را دارند. اگر F محاسبه شده برای مرحله‌های مختلف تحلیل رگرسیون معنادار باشد، نشان

جدول ۸- آزمون رگرسیون متغیرهای مختلف

Table 8. Regression test of different variables

Sig	F	Durbin-Watson	Adjusted R	R Square	تولرانس Tolerance	Sig	T	Beta	متغیر Variable
					0.824	0.066	1.845	0.121	اعتماد اجتماعی Social trust
					0.787	0.285	1.072	0.072	انسجام اجتماعی Social cohesion
					0.712	0.263	-1.123	-0.079	مشارکت اجتماعی Social participation
					0.813	0.664	0.435	0.029	فرهنگی Cultural
					0.729	0.050	-1.972	-0.137	محیطی Natural conditions
					0.718	0.094	-1.681	-0.118	جنسیت Gender
					0.614	0.225	-1.218	-0.092	شغل Job
					0.705	0.042	-2.050	-0.145	درآمد Income
0.000	5.401	1.577	0.201	0.247	0.456	0.010	-2.586	-0.227	وضعیت تأهل Marital
					0.627	0.066	-1.848	-0.138	تحصیلات Education
					0.095	0.000	3.600	0.692	مدت اقامت Length of inhabitancy
					0.551	0.950	-0.062	-0.005	اندازه خانواده Family size
					0.090	0.004	-2.914	-0.577	سن Age

روستازیستی می‌توان از پیامدهای روستاگریزی و در پی آن شهرگزینی جلوگیری نمود و به پایداری زیستی در روستاها کمک کرد، که پژوهش حاضر در همین راستا صورت گرفت.

در این پژوهش ضریب تأثیرگذاری مؤلفه‌ها در روستازیستی به ترتیب از زیاد به کم، اعتماد اجتماعی، فرهنگی، رفاهی، محیطی، انسجام اجتماعی، اقتصادی و مشارکت اجتماعی به دست آمد. اعتماد اجتماعی که بر

نتیجه‌گیری

روستاها مراکز تولید بوده و به‌عنوان پایه‌های اقتصاد بومی هر کشور باید بیشتر مورد توجه قرار گیرند. بنابراین هر عاملی که هستی آن‌ها را تهدید نماید باید کنترل شود. این پژوهش با تأکید بر مؤلفه‌های اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، مشارکت اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، رفاهی، و محیطی، به بررسی این مؤلفه‌ها بر روستازیستی پرداخت. در نتیجه، با شناخت عامل‌های مؤثر بر پدیده

استعدادها را مهیا ساخت. در این زمینه، ظرفیت‌سنجی و توانمندسازی جوامع باید در اولویت توسعه پایا و رویکرد روستازیستی پایدار قرار گیرد.

شکندگی اجتماعی و اقتصادی در بیشتر منطقه-های روستایی به دلیل کاهش حمایت‌های دولتی، کاهش سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی و کاهش صنعت حمایت شده رخ می‌دهد (Bodin, 2006). با توجه به ضعف موجود در پایه‌های اقتصاد پایدار مانند برابر نبودن و پایین بودن اقتصاد کشاورزی در برابر صنعتی، نبود سرمایه جهت سرمایه‌گذاری و تقویت بنیان‌های اقتصادی (Network, 2010)، ضعف در بیمه محصولات، ضعف و عدم قدرت چانه‌زنی روستاییان با دلالان، نوسان‌های شدید در تولید، نابرابری در درآمد (Hissa et al., 2019)، عدم استفاده مناسب از منابع‌های آبی و خاکی، استفاده زیاد از سموم و آفت‌کش‌ها و برخی عامل‌های دیگر از یک سو، و از سوی دیگر ناتوانی مردم در کنترل مشکل‌های بالا، مشارکت مردم و دولت را برای حل این مسئله‌ها به یک امر انکارناپذیر تبدیل کرده است (Bodin, 2006). به هر حال، کمبود اعتماد اجتماعی، نبود یا کمبود امکانات رفاهی، آموزشی و درمانی، مشکل‌های امرار معاش، کمبود شغل و به دنبال آن نبود درآمد کافی (Long et al., 2012)، مشکل‌های محیط‌زیستی ناشی از دخالت‌های نادرست و یا اجرای نامناسب طرح‌های منابع طبیعی و غیره (Kolahi, 2013; Kolahi et al., 2014a, Kolahi et al., 2014c, Kolahi et al., 2014b)، همگی احتمال روستازیستی را کاهش می‌دهند. پس برنامه‌های زیربنایی و کاربردی برای پایداری زیستی در منطقه ضروری است. رفاه، از عامل‌های مهمی است که برای آسایش افراد جامعه باید وجود داشته باشد. رفاه سبب ایجاد حس آرامش، امنیت و اطمینان در افراد نسبت به زمان حال و آینده است (Shams and Amini, 2009). رفاه اجتماعی شامل قوانین، برنامه‌ها و خدماتی است که نیازهای اولیه مردم را رفع و به تقویت اطمینان و راه‌های رفع این نیازها

همکاری و همیاری بین مردم تأکید دارد، در این تحقیق مهمترین مؤلفه مؤثر بر روستازیستی پایدار شد. بنابراین می‌توان با افزایش اعتماد میان مردم، مشارکت و نظر مثبت آن‌ها را جلب کرد و از سوی دیگر به دلیل همکاری آن‌ها میزان موفقیت طرح‌ها را افزایش و هزینه‌های توسعه روستایی را کاهش داد. همچنین اعتماد اجتماعی به تقویت ارتباط مؤثر بین افراد روستایی و همچنین وابستگی‌های اجتماعی می‌انجامد. از سوی دیگر، مشارکت اجتماعی در منطقه بسیار پایین است. ستون توسعه، مشارکت است که این منطقه به شدت به آن نیاز دارد. پیدا کردن راهکارهای ایجاد رویکرد مشارکتی، کنشی بس دشوار بوده و نیازمند شناخت جنبه‌های مشارکت و عامل‌های تأثیرگذار بر آن است (Shahidi et al., 2009). به هر حال، مشارکت، نوعی تعهد و قبول مسئولیت فردی و اجتماعی است که همه افراد ناگزیر به پذیرش آن هستند به گونه‌ای که در آن افراد به خاطر منافع گروهی از منافع شخصی دست می‌کشند. در واقع در آن، افراد به سطحی از درک رسیده‌اند که منافع کل را به خرد ترجیح می‌دهند. همچنین مشارکت اجتماعی باید به صورت خودجوش و دوسویه انجام پذیرد که در غیر این صورت فعالیت‌های مردم در زمینه‌های مختلف مانند حفاظت از سرمایه‌ها و شیوه مصرف بی‌نتیجه خواهد شد. سه مؤلفه اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی از عناصر سرمایه اجتماعی هستند (Bostani et al., 2017; Eslami and MahdiPour Khorasani, 2019) که بسیار در پدیده روستازیستی پایدار و توسعه پایا مؤثر است (Hotchkiss and Rupasingha, 2018).

فرهنگ هر کشور متعلق به همان کشور و نمودی بی‌همتا از شرایط حاکم بر آن است. از سوی دیگر فرهنگ، اولین مؤلفه مؤثر بر شخصیت و نوع دید افراد است. بنابراین به دلیل تأثیر بسزای آن، باید بیشتر مورد توجه قرار گیرد و از طریق ایجاد مراکز درست آموزشی مانند کتابخانه‌ها و کارگاه‌ها، زمینه‌های ایجاد پرورش و تقویت

روستازیستی و حفاظت و توسعه زیستگاه‌های طبیعی اکنون نیاز دارند، تسهیل‌گری اجتماعی است تا چالش‌های اجتماعی - زیستی و تعارضات مردم - نهادها در روستاها کاهش یابند (Jannatichenar *et al.*, 2020). در نتیجه، با توجه به وابستگی زندگی روستایی به آن‌ها باید از طریق طرح‌های حفاظت منابع طبیعی و مشارکت مردمی، ضمن بهره‌مندی مناسب از آن‌ها، به حفظ این منابع باارزش و به دنبال آن افزایش روستازیستی پرداخت.

یکی از دلایل اصلی مهاجرت روستا - شهر، انگیزه‌های اقتصادی و یافتن کار است. عقب‌ماندگی روستاهای کشور به دلیل پیامدهای مشکل‌های سیاسی و برنامه‌های کلان دولت و همچنین ضعف بنیان‌های اجتماعی و اقتصادی روستاها به دلیل پیامدهای نامناسب محیطی و انسانی، سبب افزایش حس روستاگریزی شده است (Shamsodini and Gorjian, 2010). از این‌رو، دولت باید به گسترش بخش کشاورزی اهمیت بیشتری دهد و برنامه‌های حمایت اقتصادی خاصی را همچون ضمانت خرید محصول‌های کشاورزی، حمایت و بیمه محصولات، اصلاح قوانین حقوقی و مالکیت زمین و آب، و افزایش میزان سرمایه‌گذاری تدارک ببیند تا به ایجاد انگیزه برای ماندن در روستا کمک کند (Rostamalizadeh and Saliyani, 2011; Kiani *et al.*, 2016; Khashtabeh *et al.*, 2020; Kolahi and Payeste, 2020).

لازم به بیان است که اگر حتی تمام عامل‌ها به‌خوبی در منطقه تدوین شده باشند، به مفهوم روستازیستی مطلق نیست. زیرا ویژگی‌های فردی بر روستاگریزی یا گریزی بسیار مؤثرند. به‌عنوان مثال، شهرگریزی در بین جوانان بیشتر است که دلیل آن را می‌توان در عامل‌هایی همچون ادامه تحصیلات، پیدا کردن شغل و یا انجام شغل مورد علاقه دانست (Rokneddin Eftekhari *et al.*, 2012; Imani *et al.*, 2015). خروج جوانان از روستا کاهش نیروی کار و افزایش پیرسنی را به دنبال دارد که خود سبب ایجاد الگوی نابرابری کار و عقب ماندن روستا

می‌پردازد. البته رفاه اجتماعی در راستای تغییرات اجتماعی و همچنین تغییرات انتظاراتها و خواسته‌های مردم، در طول زمان تغییر کرده است (Akbarian Ronizi *et al.*, 2015). به هر حال، رفاه اجتماعی یکی از هدف‌های توسعه پایدار بوده (Shayan *et al.*, 2013) که هدف اولیه آن فقر و محرومیت‌زدایی (Kalantari, 2004) از جمله ضرورت‌های پیشرفت و توسعه کشورهاست. ولی باید در نظر داشت که زندگی در روستا نسبت به شهر دارای محدودیت‌های بیشتری است اما مردم روستا به دلیل عامل‌هایی همچون هزینه‌های پایین زندگی، قناعت، وجود شغل‌های دامپروری و کشاورزی، شرایط خوب طبیعی و وابستگی‌های قومی، ماندن در روستا را ترجیح داده‌اند (Rezvani *et al.*, 2013). ولی کمبود امکانات در روستا زمینه‌های روستاگریزی بویژه جوانان را افزایش می‌دهد. برعکس، هر چه امکانات رفاهی زندگی در روستا بیشتر و با کیفیت‌تر باشد، مردم علاقه بیشتری به ماندن در روستا خواهند داشت (Ghadiri Masoum *et al.*, 2012). به همین دلیل، بهبود کیفیت زندگی از طریق رفاه اجتماعی، از جمله مهم‌ترین هدف‌های توسعه روستایی است (Rasti and Jahantigh, 2015). در واقع رفاه اجتماعی از ساده‌ترین حقوق افراد است که باید در اختیار آن‌ها قرار گیرد. بنابراین با قرار دادن امکانات لازم زندگی، دادن تسهیلات، بهینه‌سازی شرایط مناسب حمل و نقل و غیره، می‌توان گام‌های مؤثری برای حفظ این سبک از زندگی برداشت.

منابع طبیعی (اکوسیستم‌های طبیعی) هر منطقه بیانگر پتانسیل‌های آن منطقه بوده که این موضوع در زندگی روستایی نمود بیشتری پیدا می‌کند. از آنجاییکه اولین راه امرار معاش در روستاها از طریق بهره‌برداری از منابع طبیعی موجود در آن مناطق است، بنابراین می‌توان به اهمیت آن‌ها در سبک زندگی روستایی پی‌برد. مناطقی که به مرور زمان و به دلیل استفاده بیش از حد تخریب شده‌اند بیشتر در معرض روستاگریزی قرار دارند. آنچه که

توسعه روستایی است (Deljouy Shahir, 2009). برای کارآفرینی و توسعه روستایی راهکارهایی وجود دارد که (۱) توسعه روستا با استفاده از کارآفرینی در محیط روستا، (۲) دریافت مالیات کمتر و کاهش سخت‌گیری‌های نظارتی، (۳) افزایش نقش دولت در برنامه‌های کارآفرینی روستا، (۴) همگام‌سازی کارآفرینی روستاها با شرکت‌ها، و (۵) سازگار ساختن کارآفرینی با زیرساخت‌های مربوط به آن از این جمله‌اند (Izadi and Barzegar, 2013). به هر حال، استخدام و استفاده از نیروهای متخصص و کارآفرین و پراکنده‌سازی آن‌ها در روستاهای سطح کشور یکی از راهکارهای عالی برای روستاگزینی است (Sherief, 2008).

از تولید و پیشرفت می‌شود (Kosec *et al.*, 2018; Myroniuk *et al.*, 2018). برای جلوگیری از این امر، باید شرایط دستیابی آن‌ها به آرزوهایشان را در محدوده روستا فراهم نمود (Poursina *et al.*, 2010). به هر حال، موفقیت سیاست توسعه اجتماعی در گرو جذب و نگهداری جوانان روستایی در روستا و اشتغال آنان است (Poursina *et al.*, 2010).

یکی از مهمترین اقدام‌ها در توسعه روستایی، کارآفرینی سبز در محیط روستا است (Izadi and Barzegar, 2013). در کنار آن استفاده از راه‌کارهای دولت و اتخاذ سیاست‌های خاص و اجرای برنامه‌های کاربردی از جمله راهکارهای مقابله با روستاگزیزی و دستیابی به

منابع

Ahmadi, A. and Mahdavi, M., 2015. Relationship between quality of life and sense of place in developing rurals: case study, zarandiyeh township. *Journal of Rural Research*. 5(4), 827-848. (In Persian with English abstract).

Akbarian Ronizi, S., Rajaie, S. and Ramezanzadeh Lasboyee, M., 2015. Social welfare assessment in rural areas with emphasis on the views of local residents (case study: Kheir Area in the Estahban Township). *Journal of Rural Development Strategies*. 2(2), 121-140. (In Persian with English abstract).

Akbarpoor, M., Motiee Langrodi, S., Rezvani, M. and Nornakhsh, S., 2015. Explain suitable of strategies to non-migration population in rural settlements case study Hashtroud Township. *Journal of Rural Research*. 5(4), 893-910. (In Persian with English abstract).

Amanollahibaharvand, S., 2014. *The Impact of Culture on Man and Nature: The Human Way of Life and Its Consequences*. Afrand Press, Tehran, Iran.

Babaei Fard, A., 2010. Cultural development and social development in Iran. *Social Welfare*. 10(37), 7-56.

Basa, C., De Guzman, V. and Marchetti, S., 2012. International migration and over-indebtedness: The case of Filipino workers in Italy. IIED—Human Settlements Working Paper 36. Available online at: <http://pubs.iied.org/pdfs/10617IIED.pdf>.

Benson, M. and O'reilly, K., 2009. Migration and the search for a better way of life: a critical exploration of lifestyle migration. *The Sociological Review*. 57(4), 608-625.

Bodin, Ö., Crona, B. and Ernstson, H., 2006. Social networks in natural resource management: what is there to learn from a structural perspective? *Ecology and Society*. 11(2), r2.

Bostani, M.K., Shojafifar, M.R., Riki, J., Shahbakhsh, A. and Hashemzahi, S., 2017. Assessment of social capital in terms of participation, knowledge, trust, and social cohesion: Zahedan case study. *Journal of History Culture and Art Research*. 6(1), 720-736.

- Briggs, L., Krasny, M. and Stedman, R.C., 2019. Exploring youth development through an environmental education program for rural indigenous women. *The Journal of Environmental Education*. 50(1), 37-51.
- Calthorpe, P., 2015. Urbanism in the age of climate change. In *the City Reader* (555-568). Routledge Press, London, UK.
- Carver, L.F., Beamish, R., Phillips, S.P. and Villeneuve, M., 2018. A scoping review: social participation as a cornerstone of successful aging in place among rural older adults. *Geriatrics*. 3(4), 75.
- Charon, J.M., 2012. *Ten Questions: A Sociological Perspective*. Nelson Education Press, Ontario, Canada.
- Cole, J.R. and McCoskey, S.K., 2018. *Unsustainability of Economic Growth. Strongly Sustainable Societies: Organising Human Activities on a Hot and Full Earth*. Routledge Press, London, UK.
- Deljouy Shahir, J., 2009. Characteristics of entrepreneurship and social entrepreneurship. *Work and Society*. 112, 33-24.
- Eshetu, F. and Beshir, M., 2017. Dynamics and determinants of rural-urban migration in southern Ethiopia. *Journal of Development and Agricultural Economics*. 9(12), 328-340.
- Eslami, B. and MahdiPour Khorasani, M., 2019. The effect of social capital on teachers' job satisfaction in Yazd. *Quarterly Journal of Family and Research*. 16(1), 83-100. (In Persian with English abstract).
- Farahani, H. and Hajhosseini, S., 2013. An evaluation about potentials of rural areas for entrepreneurship and developing empowerment in villagers, case: Shawl District in Buin Zahra Township. *Journal of Rural Research*. 4(4), 715-748. (In Persian with English abstract).
- Farahani, H., Abdoli, S. and Cheraei, M., 2012. Assessment of impacts of social capital on development of rural areas with emphasis on quality of life (case Study: Mashhad Rural District, Mighan, Arak County). *Journal of Regional Planning*. 2(8), 67-78. (In Persian with English abstract).
- Ganjbakhsh, F. and Kolahi, M., 2020. Sustainable rurality in Seyyed Ali Watershed, Mashhad County, Iran. *Journal of Rural Development Strategies*. 7(1), 85-101. (In Persian with English abstract).
- Ghadiri Masoum, M., Yousefi, H., Skbarpoor, M. and Khalili, A., 2012. The Conflict of escaping of youth from the rural areas, with rural development (case study: Dismar Gharbi Rural District Jolfa Township). *Journal of Rural Research*. 3(10), 97-117. (In Persian with English abstract).
- Ghasemi Siani, M., 2009. Entrepreneurship and its role in the economic development of villages in Iran. *Journal of Housing and Rural Environment*. 28(128), 43-28. (In Persian with English abstract).
- Golshiri Esfahani, Z., Khademi, H., Seddighi, R. and Tazeh, M., 2009. Impacts of social solidarity on the level of Iranian rural people participation: a case study of Gandoman District in Boroujen County. *Village and Development*. 12(1), 147-167. (In Persian with English abstract).
- Hissa, H.R., Alves Filho, N.T., Costa, M., Strauch, G., Bassi, L. and de Assis, R.L., 2019. Sustainable Rural Development in Rio De Janeiro State: The Rio Rural Program. In *Strategies and Tools for a Sustainable Rural Rio de Janeiro*, Springer, Germany.
- Hotchkiss, J.L. and Rupasingha, A., 2018. Individual social capital and migration.

- Imani, B., Bakhtar, S. and khoshraftar, A., 2015. Studying and evaluating effects of social capital on life quality in rural areas. case study: west Eslamabad County. *Journal of Rural Research*. 6(4), 875-894. (In Persian with English abstract).
- Izadi, H. and Barzegar, S., 2013. Entrepreneurship and rural development, lessons from the experiences of China. *Journal of Rural Research*. 4(4), 901-918. (In Persian with English abstract)
- Jannatichenar, M.A., Kolahi, M. and Mesdaghi, M., 2020. social conflicts and rangeland management: a case study at Rangelands of Kalatnader County, Iran. *Iranian Journal of Applied Ecology*. 9(3), 77-97. (In Persian with English abstract).
- Jin-long, Y.A.N.G., 2018. Does social trust improve rural-urban migration entrepreneurship? An empirical analysis based on CGSS Data. *Jilin University Journal Social Sciences Edition*. (5), 7.
- Kalantari, K., 2004. *Rural Sociology*. Payame Noor University Press, Tehran, Iran.
- Khabar online, 2016. Evacuation of 34 thousand of villages of Iran / Iran's climate does not have potential for rurality. *Khabaronline Press*. Available online at: khabaronline.ir/news/538160.
- Khashtabeh, R., Akbari, M., Kolahi, M. and Talebanfard, A., 2020. Assessing the effects of desertification control projects using socio-economic indicators in the arid regions of eastern Iran. *Environment, Development and Sustainability*. 1-15.
- Kiani, M., Asadi, A., Varmazyari, H. and Aarati, A., 2016. Structural equation and integrated model of causes and effects of rural migration in Kian district of Nahavand. *Community Development (Rural and Urban Communities)*. 8(2), 339-358. (In Persian with English abstract).
- Kolahi, M. and Payeste, M., 2020. Impacts of natural resource projects on socioeconomic issues of villagers at Chah Nouroz Watershed. *Journal of Watershed Management Research*. 11(21), 154-164. (In Persian with English abstract).
- Kolahi, M., 2020. Administrative organizational structures towards general environmental policies. 8(31), (In Persian with English abstract)
- Kolahi, M., Entegham-Kesh, N. and Mahmoudmolaei Kermani, B., 2019. The role of socio-cultural components on citizens' environmental behavior, case study: Shirvan. *Journal of Urban Ecology Researches*. 10(20), 41-56.
- Kolahi, M., 2013. Synergisms for the intricate system of biodiversity and society in the conservation management of Iran. Ph.D. Thesis, Kyoto University.
- Kolahi, M., 2014. Protected areas management and environmental sociology in Iran. Scholar's press.
- Kolahi, M., 2019. *Environmental Knowledge: from Wisdom to Capability*. Research Publications of Agricultural Education Press, Tehran, Iran.
- Kolahi, M., Moriya, K., Sakai, T., Khosrojerdi, E. and Etemad, V., 2014a. Introduction of participatory conservation in Iran: case study of the rural communities' perspectives in Khojir National Park. *International Journal of Environmental Research*. 8(4), 913-930.
- Kolahi, M., Sakai, T. Moriya, K. and Makhdoum, M. F., 2012. challenges to the future development of Iran's protected areas system. *Environmental Management*. 50(4), 750-765.
- Kolahi, M., Sakai, T., Moriya, K., Yoshikawa, M. and Esmaili, R., 2014b. From paper parks to real conservations: case study of social capital in Iran's biodiversity conservation. *International Journal of Environmental Research*. 8(1), 101-114.

- Kolahi, M., Sakai, T., Moriya, K., Yoshikawa, M. and Esmaili, R., 2014c. From paper parks to real conservations: Case study of social capital in Iran's biodiversity conservation. *International Journal of Environmental Research*. 8(1), 101-114.
- Kolesnikova, E.G., Bogdanova, M.M., Elistratova, T.G., Levicheva, S.V. and Pislegina, N.V., 2020. Assessing sustainable development potential of rural territories. *Amazonia Investiga*. 9(26), 479-485.
- Kosec, K., Ghebru, H., Holtemeyer, B., Mueller, V. and Schmidt, E., 2018. The effect of land access on youth employment and migration decisions: Evidence from rural Ethiopia. *American Journal of Agricultural Economics*. 100(3), 931-954.
- Krishna, A., Sriram, M.S. and Prakash, P., 2014. Slum types and adaptation strategies: identifying policy-relevant differences in Bangalore. *Environment and Urbanization*. 26(2), 568-585.
- Kumari, A., Singh, M. and Prakash, S., 2019. Impact of male migration on level of mobility of women in rural society. *Int. J. Curr. International Journal of Current Microbiology and Applied Sciences*. 8(4), 59-62.
- Long, J., Faught, S. and Johnson, C., 2012. Roles of community satisfaction and community attachment in the out-migration of rural residents. *Journal of Management and Marketing Research*. 11, 1-11.
- McLeman, R., Schade, J. and Faist, T. (Eds.), 2016. *Environmental Migration and Social Inequality*. Springer, USA.
- Mirzaei, M. and Kolahi, M., 2020. Sustainable rurality in Torbat Heydariyeh county of Iran. *Village and Development*. 23(3), 79-96.
- Myroniuk, T.W., White, M.J., Gross, M., Wang, R., Ginsburg, C. and Collinson, M., 2018. Does it take a village? migration among rural south African Youth. *Population Research and Policy Review*. 37(6), 1079-1108.
- Nawrotzki, R.J., DeWaard, J., Bakhtsiyarava, M. and Ha, J.T., 2017. Climate shocks and rural-urban migration in Mexico: exploring nonlinearities and thresholds. *Climatic Change*. 140(2), 243-258.
- Network, C.C., 2010. *Cultural Planning Toolkit. A Partnership between Legacies Now and Creative City Network of Canada*. Creative City.
- Nooripoor, M. and Shahvali, M., 2011. Evaluation of rural sustainability criteria of dena county based on a communication view: the application of AHP. *Journal of Rural Research*. 2(5), 63-92. (In Persian with English abstract).
- Payeste, M., Kolahi, M. and Omranian khorasani, H., 2020. Criteria and indicators; requirement for cognition, applying and evaluating good governance in natural resources. *Journal of Water and Sustainable Development*. 7(1), 13-22.
- Poursina, M., Chizari, M., Farajollah Hosseini, S. and Tahmasbi, M., 2010. Factors Affecting the iranian rural youth motivation to be engaged in agricultural profession: a case study of Kelardasht County. *Village and Development*. 13(3), 31-49. (In Persian with English abstract.)
- Pourtahari, M., Rokneddin Eftekhari, A. and Nikbakht, M., 2011. Effects of cultural changes on rural housing model (case study: villages of central section of Qazvin County). *Geographic Space*. 11(35), 115-134. (In Persian with English abstract).
- Raghfar, H. and Ghasemi Ardahaee, A., 2010. Causes of migrations and demographic-economic aspects of inter-township migrants: comparative study of the rural-to-urban and urban-to-rural migrations in Iran, 1966-2006. *Journal of Population Association of Iran*. 4(8), 39-61. (In

Persian with English abstract).

Rasti, H. and Jahantigh, R., 2015. Measure of social welfare the households in rural areas case study Township Zahak. *Journal of Rural Research*. 5(4), 759-778. (In Persian with English abstract)

Rezvani, M., Mansourian, H. and Ahmadi, F., 2010. Promoting villages to city and its role on improvement of quality of life of local resident (case study: Firozabad and Sahen Cities in Lorestan and Kordestan Provinces). *Journal of Rural Research*. 1(1), 33-65. (In Persian with English abstract).

Rezvani, M., Mansourian, H., Ahmadadadi, H., Ahmadabadi, F. and Parvai Here-Dasht, S., 2013. An assessment on factors affecting the quality of life of elderly in rural regions (case study: Neishabour County). *Journal of Rural Research*. 4(2), 301-326. (In Persian with English abstract).

Rokneddin Eftekhari, A., Badri, S., Payedar, and Savadi, A., 2012. An analysis of perceptions and insights of rustics about the progress in life (case study: Dosari Village, Jiroft Plain in Iran). *Journal of Rural Research*. 3(10), 51-73. (In Persian with English abstract).

Rostamalizadeh, V. and Saliyani, M., 2011. Desirable rural life with emphasis on wellbeing of rural community. *Rural Development*. 3(2), 167-188. (In Persian with English abstract).

Scott, D. and Louie, D., 2020. Reconsidering Rural Education in the Light of Canada's Indigenous Reality. In *Rural Teacher Education*. Springer, Singapore.

Shahidi, M., Ardestani, Z. and Goodarzisoroosh, M., 2009. An investigation of the role of tourism in rural areas (case study: Dehestan Lavasan). *Human Geography Research*. 42(67), 99-113. (In Persian with English abstract).

Shams, M. and Amini, N., 2009. Evaluation of Iranian culture index and its impact on tourism development. *New Attitudes in Human Geography (Human Geography)*. 1(4), 81-93. (In Persian with English abstract).

Shamsodini, A. and Gorjian, P., 2010. Factors affecting rural immigration to cities, with emphasis on immigration network (case: Rostam Do Rural District). *Journal of Studies of Human Settlements Planning*. 5(11), 75-92. (In Persian with English abstract).

Shayan, H., Taghilou, A.A. and Khosrobeygi, R., 2013. An analysis of the role of people's participation lity of rural economy: a case study: Eijroud Dehestan, Eijroud County, Zanjan province. *Journal of Geography and Regional Development*. 10(19), 71-94. (In Persian with English abstract).

Sherief, S.R., 2008. Entrepreneurship as an economic force in rural development. *Magnus School of Business, Chennai, India*.

Sinha, K.A. and Gill, J.K., 2018. Socio-economic implications of migration on migrants' family. *The Pharma Innovation Journal*. 7(7), 1008-1010.

Environmental Sciences Vol.18 / No.4 / Winter 2021

183-202

Sustainable rurality in the Mousa Abad watershed of Torbat_Jam County

Amirreza Moradi¹, Mahdi Kolahi^{2*}

¹ Department of Rangeland and Watershed Management, Faculty of Natural Resources and Environment, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

² Department of Rangeland and Watershed Management, Faculty of Natural Resources and Environment, Water and Environment Research Institute, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

Accepted: 2020.05.28

Moradi, A. and Kolahi, M., 2021. Sustainable rurality in the Mousa Abad watershed in Torbat Jam County. *Environmental Sciences*. 18(4): 183-202.

Introduction: Residence in a village or rural evacuation are phenomena that have affected the socio-biological life in any village or city. One of the reasons that convinces individuals to stay in their villages and solve the problem of rural evasion is the creation of a suitable living environment in rural areas. The main purpose of any rural development planning is to improve the quality of life of rural people via the identification of factors that enhance and facilitate its implementation. On the other hand, to tackle the problems of migration and overpopulation in cities, one must turn to sustainable ruralism. Rurality can be influenced by some components such as social capital (social trust, social cohesion, and social participation), culture, economic, welfare, and natural attraction. This study investigated the impacts of these factors on villages and their living conditions. It also aimed to identify the factors influencing the sustainability of the rurality phenomenon.

Material and methods: The villages at the watershed of Torbat Jam County were selected as statistical pilots to survey sustainable rurality. The inquiry was quantitative research based on the type of data collected and analyzed, and a field study in terms of the type of problem encountered. According to the Cochran formula, 228 households were selected as the samples. Based on the sample houses on the map, they were random systematically surveyed.

Results and discussion: The findings showed that rurality conditions are hard to be sustained because of many social-biological challenges. According to the results, the social, cultural, economic, political, welfare, and

* Corresponding Author: *Email Address*. mahdikolahi@um.ac.ir
<http://doi.org.10.52547/envs.18.4.183>

natural attractions of the villages are influential factors on sustainable ruralism, which may impose rurality or rural evasion approaches with different ratios. In this study, the components' impacts on the rurality were calculated, from high to low, as social trust, cultural, social welfare, natural attraction, social cohesion, economic, and social participation, respectively. For example, one of the factors affecting the quality of life of rural people is the type of relationship they have with other individuals in the villages and their social affiliations. Based on our findings, social trust, which emphasizes cooperation and cooperation among people, was identified as the most important factor influencing sustainable rurality. Therefore, their participation and positive attitudes can be achieved by increasing social trust. Furthermore, it increases the success of rural development projects and decreases their costs due to high cooperation. On the other hand, participation in social affairs is a form of commitment and acceptance of individual and social responsibility that enhances social trust, and all individuals are forced to accept it in such a way that individuals abandon personal interest for the benefit of the group. Consequently, participation among individuals is a prerequisite in the development of every country, whether in the whole or even in the micro sector.

Conclusion: Main conditions for rural development are social trust and the existence of participation among inhabitants in rural areas. Socio-biological attachment and belonging among people can be achieved through education and awareness of people about the basis of social trust and ways of participation and its consequences, creating an open room for criticism and decision-making, as well as encouraging group activities. However, it can be emphasized that the identification of factors affecting sustainable rurality is a step towards planning for the sustainability of rural development.

Keywords: Social cohesion, Social trust, Social participation, Natural attraction, Economic factor.